

УДК 338.242

Дем'янишин В. Г., д.е.н., професор
Тернопільський національний економічний університет
Кулибаба С. В.
Луцький національний технічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Охарактеризовано ряд особливостей розвитку політики енергозбереження в Україні на сучасному етапі, вказано переваги України у вирішенні енергетичних питань, а також з'ясовані найсприятливіші підходи до забезпечення реалізації енергозберігаючих заходів.

Ключові слова: енергозбереження, енергозберігаючі заходи, політика енергозбереження, енергозабезпечення, енергоаощадження, паливно-енергетичні ресурси.

Dem'yanishin V.,
Kulibaba S.

MODERN CONSISTING AND TENDENCIES OF ENERGY-SAVINGS IS OF UKRAINE AND WORLD

The row of features of development of policy of energy-savings is described in Ukraine on the modern stage, advantages of Ukraine are indicated in the decision of power questions, and also the most favourable going is found out near providing of realization of energykeepings measures.

Keywords: energy-savings, energykeepings measures, politician of energy-savings, energeobespecheniya, energy-savings, fuel and energy resources.

Дем'янишин В. Г.,
Кулибаба С. В.

СУЧАСНОЕ СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЯ В УКРАИНЕ И МИРЕ

Охарактеризовано ряд особенностей развития политики энергосбережения в Украине на современном этапе, указаны преимущества Украины в решении энергетических вопросов, а также выяснены самые благоприятные подходы к обеспечению реализации энергохранящих мероприятий.

Ключевые слова: энергосбережение, энергохранящие мероприятия, политика энергосбережения, энергообеспечения, энергосбережения, топливно-энергетические

ресурси.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Реалізація державної політики енергозбереження в умовах України набуває особливої актуальності, оскільки енергозбереження є одним з найбільш прийнятних шляхів виходу країни з кризи, як із екологічної так і з економічної. Формування ефективної політики у сфері енергозбереження, впровадження нових технологій, врахування позитивного досвіду ряду розвинених країн прийняття раціональних рішень у сфері з енергозбереження, як на державному так і на регіональному рівнях є одним з головних питань, вирішення якого забезпечить значні позитивні економічні зрушення в країні та поліпшити якість життя населення.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Вітчизняні дослідні установи й окремі фахівці приділяють значну увагу питанням енергозабезпечення і енергетичної безпеки країни. Найбільш відомими з цих питань є роботи Шидловського А. К., Ковалка М. П., Кулика М. М., Стогнія Б. С., Жовтянського В. А., Суходолі О. М. та ін.

Цілі статті. Метою дослідження є розгляд особливостей розвитку політики енергозбереження в Україні на сучасному етапі та її переваг у вирішенні енергетичних питань; визначення найбільш сприятливих підходів до забезпечення реалізації енергозберігаючих заходів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У даний час в Україні спостерігається загострення дефіциту паливно-енергетичних ресурсів, підвищення цін на них, погіршення умов енергозабезпечення.

Україна щодо забезпеченості енергоресурсами трохи відстає від більшості європейських країн, але практично в 2 рази перевищує ці показники для Туреччини. Проте, ефективність використання енергоресурсів в Україні більш, ніж в 3 рази нижча в порівнянні з Туреччиною і в 2,5-3,5 рази в порівнянні з розвиненими країнами (США, Великобританія, Швеція та ін.).

Слід зазначити, що національна економіка має ряд особливостей, які визначають своєрідність та неповторність функціонування і розвитку енергетичного комплексу, зокрема:

- неприпустимо жорстка залежність національної економіки і енергетичного комплексу від імпорту енергоресурсів, що за відсутності реальних шляхів диверсифікації створює загрозу національній безпеці;

- характерні для нашого часу низька надійність, високі витрати на обслуговування і підтримку в робочому стані застарілих технологій і зношеного устаткування, зокрема енергетичного;

- відсутність чіткої цінової політики, що перешкоджає впровадженню енергозберігаючих заходів та обмежує ринкову привабливість енергетичних компаній;

- постійний суттєвий дефіцит інвестиційних ресурсів, особливо сьогодні, в умовах світової кризи, яка визначає ступінь успішного розвитку і модернізації ряду галузей енергетичного комплексу та національної економіки в цілому.

Разом з тим, для вирішення енергетичних проблем Україна має такі переваги:

- достатні запаси вугілля та сировини для виробництва ядерного палива (уран, цирконій);

- вигідне географічне та геостратегічне положення;

- розвинуті транспортні потужності для транзиту й експорту нафти, газу, електроенергії та можливості для їх нарощування;

- розвинуту базу енергетичного машинобудування та його науково-дослідного супроводження;

- значний науковий та кадровий потенціал [1].

Важливим кроком для енергетики країни стало прийняття «Енергетичної стратегії України на період до 2030 року», яка з врахуванням всіх цих переваг і світових тенденцій накреслила основні напрямки розвитку вітчизняного ПЕК та національної енергетичної політики.

На базі прогнозних оцінок щодо результатів розвитку складових вітчизняного ПЕК та впровадження енергозберігаючої моделі розвитку вітчизняної економіки Стратегією сформовано паливно-енергетичний баланс країни до 2030 року, за яким при зростанні споживання первинних енергоресурсів лише на 47,5% (з 205,2 млн т у.п. до 302,7 млн т у.п. за базовим сценарієм) забезпечується:

- збільшення вітчизняного ВВП в три рази;

- зменшення енергоємності вітчизняного ВВП в два рази;

- зниження рівня енергетичної залежності до 11,7%.

Досягнення завдань, визначених Стратегією для вітчизняного ПЕК, потребує:

- збільшення вітчизняного видобутку органічного палива;
- збільшення використання нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії;
- збільшення виробництва електроенергії ГЕС та ГАЕС;
- збільшення встановленої потужності АЕС;
- реалізації комплексу заходів з енергозбереження;
- вкладення інвестицій у вітчизняний ПЕК в обсязі [2].

Світовий досвід упровадження енергоефективних технологій та застосування фінансових стимулюючих інструментів в інших країнах, усвідомлення владою та громадськістю ролі енергоефективності, організація результативної взаємодії між бізнесом та державою на принципах державно-приватного партнерства у впровадженні інноваційних енергоефективних технологій свідчить про те, що Україна має не тільки необхідність, а й можливість швидкого досягнення світових стандартів енергоефективності. Світовий досвід переконливо доводить, що лише там відбулось швидке досягнення міжнародної конкурентоздатності держави, де за основу розвитку державної політики була прийнята енергоефективність.

До визначальних факторів, що негативно впливають на енергоефективність економіки, можна віднести: домінування в галузевій структурі енергоємних виробництв; зношеність основних фондів підприємств та відповідно великі понаднормативні втрати енергоносіїв; недостатня оснащеність невиробничої сфери (в першу чергу житлового фонду) приладами обліку спожитих енергоносіїв; проблеми, пов'язані з залученням інвестицій та використанням кредитних ресурсів; відсутність реальних інноваційних механізмів у виробничій сфері, ліквідація галузевої науки та механізмів залучення потенціалу академічних інститутів для виконання прикладних розробок; відсутність дії ефективного антимонопольного механізму, який би запобігав компенсації нерациональних витрат енергоресурсів шляхом підвищення цін на продукцію; недостатнє інституційне забезпечення політики енергоефективності.

Вказані вище чинники призводять до зниження конкурентоздатності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

У рейтингу Всесвітньої конкурентоспроможності світових економік серед головних причин відставання України експерти Міжнародного інституту розвитку менеджменту (Лозанна) відзначають дуже високу енергоємність.

На відміну від розвинених країн, де політика енергоефективності є елементом економічної і екологічної доцільності, для України це – питання виживання, оскільки має гостро негативні соціальні наслідки, зокрема спричинені високими витратами населення на комунальні послуги і кризовим станом житлово-комунальної сфери.

Інший аспект цього питання пов'язаний з енергетичною безпекою держави, оскільки неефективне внутрішнє споживання ПЕР вимагає значного їх імпорту, що створює істотну залежність від країн-експортерів.

При цьому, Україна належить до першої десятки провідних країн світу за покладами вугілля. Станом на 1 січня в 2009 р. розвідані запаси вугілля в Україні становлять 117,3 млрд тонн. Крім того, Україна має 8,5 млрд тонн запасів бурого вугілля. У структурі балансових запасів України представлені всі марки вугілля від бурого до антрациту. Україна може забезпечити свої потреби власним видобутком нафти на 25-35% та газу на 50-60%. Однак реалізації цього потенціалу перешкоджають складні геологічні умови прогнозованих запасів вуглеводнів, а відтак і потреба у значних інвестиціях для їх освоєння [4].

Більшість країн світу, які відчули гострий дефіцит енергетичних ресурсів під час світових енергетичних криз 1973 р. і 1979 р., поставили енергетичну безпеку і енергозбереження основною задачею свого розвитку. Були прийняті енергетичні плани з акцентом на економію, облік і контроль витрати енергії, здійснювалось регулярне фінансування їх виконання. Також були прийняті ефективні закони і угоди, які стимулювали проведення політики енергозбереження.

Підтвердження зв'язку між антропогенними викидами парникових газів (ПГ) і глобальною зміною клімату дало поштовх до прийняття Кіотського протоколу, який зобов'язує розвинені країни в цілому скоротити свої викиди ПГ на 5% порівняно з базовим рівнем 1990 р. Протокол відкрив принципово нові можливості для міжнародного співробітництва в галузі енергозбереження, зниження емісій ПГ і забезпечення енергетичної безпеки. Україна підтримує ініціативу Європейського Союзу з розробки угоди пост-Кіотського

періоду, тобто ідею продовження дії механізмів Кіотського протоколу на наступний звітний період (підписання пост-Кіотського протоколу). За статистикою Міжнародної Агенції з Енергетики Україна входить в двадцятку найбільших забруднювачів планети парниковими газами і має найбільший в світі потенціал енергозбереження. Отже, необхідно взяти на себе зобов'язання не перевищувати викидів парникових газів на рівні 2007 року, тобто 0% збільшення викидів в усі наступні роки до 2020 року в рамках переговорів за новою угодою, покликаною замінити собою Кіотський протокол.

Досліджуючи проблеми забезпечення енергетичної безпеки національних економік в умовах посилення екологічних вимог важливим є досвід країн, які є загально визнаними світовими лідерами реального масштабного енергозбереження і адаптації національних економік до кліматичних змін. Необхідним також є об'єднання зусиль світової спільноти з метою подолання енергетичної кризи, що наближається.

Загально визнаним є твердження, що людство підійшло до тієї межі, коли «майбутнєтворне планування» повинне стати керівництвом до дії. Якщо такого повороту не відбудеться, то песимістичні картини майбутнього, представлені у доповідях міжнародних вчених, можуть стати реальністю.

Виходячи із зазначеного, досить актуальним на сьогодні є вивчення сучасних загроз глобального характеру та напрямів їх подолання, формування адекватних вимог до розробки національної енергетичної стратегії Української держави.

Сучасний етап розвитку світової енергетики характеризується прискореним ростом енергоефективності, диверсифікацією виробничої структури і розміщення енергетики.

Уповільнення росту енергоспоживання в промислово розвинених країнах пов'язано з ростом інвестицій в енергозберігальні технології, а не в виробництво енергії. Застосування нових технологічних і управлінських рішень підвищило ефективність перетворення і кінцевого споживання енергії і вже зробило значний вклад в скорочення споживання енергії. Таким чином, забезпечується новий взаємозв'язок енергетики і економіки, при якому підвищення споживання енергії все більше відстає від темпів економічного розвитку. Так, якщо до початку 1970-х років кожний процент росту ВВП в світі потребував практично такого ж приросту споживання і

виробництва енергії, то вже протягом останніх двадцяти років енергоспоживання росте вдвічі повільніше ВВП. В більшості промислово розвинених країн бажання підвищити енергоефективність отримало характер національної ідеї. Внутрішня державна політика там націлена на оптимізацію енерговитрат шляхом енергозбереження і розвитку відновлюваних джерел енергії. При цьому застосовується комплексна система енергоменеджменту, в якій енергозбереження стає ще й засобом технологічного забезпечення розвитку економіки [3].

Найважливішими інструментами реалізації державної політики енергозбереження в країнах з розвинутою економікою є:

- нормативно-правова база. Наприклад, в США, Японії, Канаді і Нідерландах ефективно діють спеціальні закони про енергозбереження. В інших промислово розвинених країнах законодавче регулювання в сфері енергозбереження втілюється в реальному житті за допомогою окремих нормативних актів, урядових директив, присвячених питанням економії палива і енергії в різних галузях, які є ефективними і значною мірою сприяють реалізації цілей державної енергозберігальної політики.

- по-друге, цінова і податкова політика. Це не тільки підвищення цін і податків на енергоносії, але й наявність економічної мотивації в потенційних учасників енергозберігальної політики (податкові пільги на придбання енергоефективного обладнання, субсидіювання з бюджету інвестицій в енергозбереження, ставок банківських кредитів). В США діє, наприклад, 15% податкова знижка на інвестиції, націлені на теплоізоляцію будівель, а на джерела відновлюваної енергії знижка складає 30% з перших 2 тис доларів і 20% – з наступних 7 тис доларів. В США також встановлений податок за перевищення витрат енергії понад визначений рівень виробниками обладнання для систем опалення, вентиляції, кондиціонування повітря.

Певні уроки з чужого досвіду повинна винести й Україна, яка поки системного підходу до формування та реалізації політики енергоефективності не має. І це ще один недолік нинішньої державної енергетичної політики, який підтверджує, що в макроекономічному контексті вона належно не розглядається та не вибудовується.

Порівняльна оцінка енергоспоживання, енергоємності та екологічності національного виробництва в Україні і світі доводить, що однією з базових передумов забезпечення стійкого реального зростання української економіки, посилення її конкурентних позицій є

істотне підвищення енергоефективності внутрішнього виробництва з орієнтацією принаймні на середньосвітові чи на європейські показники. Масштаб та загальний технологічний уклад української економіки обумовлюють досить значне кінцеве споживання первинних енергоресурсів.

На сьогоднішній день у світі енергоємність розглядається серед впливових чинників національної конкурентоспроможності. А тому державна політика, орієнтована на її посилення, має включати окрему складову – політику енергоефективності.

Висновки. Розвивати стратегічний політичний потенціал в галузі енергоефективності та зміни клімату; усвідомлювати комплексні і сталі взаємозв'язки категорій «національна конкурентоспроможність», «енергетична безпека», «екологічна збалансованість», що виникли в ході формування глобальних тенденцій сьогодення й мають декларуватися як пріоритети державної політики, а не залишатися лозунгами, не втіленими в дійсність; у державній внутрішній політиці необхідно, насамперед, оцінювати значення впливів подорожчання стратегічних енергоресурсів на національну економіку, визначати виклики макроекономічному розвитку держави, що виникають при цьому, і передбачати їх наслідки у екологічній, соціальній, економічній та політичній площинах.

Для забезпечення енергетичної незалежності України необхідно визнати пріоритетними завданнями діяльності органів законодавчої та виконавчої влади розвиток інноваційної системи у науково-технологічній сфері енергетичного спрямування, створення сприятливих нормативно-правових і законодавчих умов для розробки і реалізації інвестиційних проектів з пошуку та впровадження перспективних нових джерел енергії.

1. Закон України «Про енергозбереження» від 16.05.2007 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1026-V (1026-16), ВВР, 2007. – № 34.
2. Аналітична інформація щодо моніторингу виконання Комплексної державної програми енергозбереження, регіональних програм енергозбереження, та заходів з енергозбереження у регіонах України за підсумками 2009 року / Національне агентство України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.necin.gov.ua>.
3. Андрижьевский А. А., Володин В. И. Энергосбережение и энергетический менеджмент / А. А. Андрижьевский, В. И. Володин. – М.: Высшая школа, 2005. – 585 с.

4. Жовтянський В. А. Удосконалення механізмів енергозбереження у розрізі ринкових перетворень в Україні / В. А. Жовтянський // Регіональний Європейський форум. – 16-19 травня. – К.: Всеукраїнський енергетичний Комітет, 2000. – Т. 1. – С. 123-134.
5. Офіційний сайт Київського міжнародного енергетичного клубу «Q-club» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qclub.org.ua>.